

Valóságos könyvtár – könyvtári valóság. Könyvtár- és információtudományi
tanulmányok 2018. Szerk. Kiszl Péter, Csík Tibor.
Budapest, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet. 2018. 311–319.

EMBERKÖZPONTÚ KÖNYVTÁR – A KÖZSZOLGÁLTATÁSOK TÁMOGATÁSÁÉRT

SÖRÉNY EDINA

Nemzeti Közszerolálati Egyetem Egyetemi Központi Könyvtár és Levéltár,
főigazgató

TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓ

A felsőoktatási könyvtárak, így a Nemzeti Közszerolálati Egyetem Egyetemi Központi Könyvtár és Levéltára is átalakulási folyamaton megy keresztül. Szerolálatásaival jelenleg öt kar és ezen belül számos speciális tudományterület ellátását végzi. Oktatói, kutatói és hallgatói eredményességük elérése érdekében számos területen és esetben veszik igénybe a könyvtár szerolálatásait. Annak érdekében, hogy ezeknek a smart egyetemi polgároknak megfelelő szerolálatásokat nyújt-sunk, magunknak is smart könyvtárrá kell válnunk. A könyvtáros szakembereket technológiai és szakmai tudással kell megerősíteni annak érdekében, hogy munkájukat sikerrel és hatékonyan végezhessek. Az egyetem közössége számára ezen az úton haladva szeretnénk magas színvona-lon működő egyetemi könyvtárat létrehozni, amely egyszerre korszerű tanulási-képzési és emberközpontú közösségi tér.

*„Vannak, akik ránéznek valamire, és azt kérdezik: Miért?
Én olyan dolgokról álmodom, amelyek sohasem léteztek, és azt kérdezem: Miért nem?”*
(G. B. Shaw)

Bevezető

Az emberközpontúság 2017-ben különösen fontos kérdés, hiszen az érintkezés-kultúra jelentősen megváltozott, a gépek és ember kapcsolatában új viszonyok jöttek létre. Az individualizáció mellett a közösségek iránt új típusú igények jelentek meg, megnőtt az információ és tudás minőségének fontossága. Elengedhetetlenné vált az emberek által létrehozott tudáskincs és örökség menedzselése, megosztása és tovább örökítése a jövő generációi számára. Az ember tudásának fejlődése a kreativitás kibontakozásával, a smart (intelligens) világ térnyerése, a mesterséges intelligencia rohamos fejlődése, a robotika, a kiberterek biztonságos használata egyre inkább új megoldásokat követelnek a könyv-tártól is. A tudományos eredmények hozzáférhetőségének biztosítása a könyvtár és a könyvtárosok feladatainak változásához, átalakulásához vezet.

Nemzetközi trendek a felsőoktatási könyvtárak világában

Nemzetközi vonatkozásban a felsőoktatási könyvtárak területén számos új feladat jelent meg az elmúlt években, ebből néhány:

- a technológiához való hozzáférés növelése a tanulási és kutatási lehetőségek támogatása érdekében;
- kutatási adatszolgáltatások biztosítása információs és konzultációs szolgáltatásokkal;
- gyűjteményelemzés és gyűjteményi digitalizálás, archiválási megoldások kidolgozása;
- felhő alapú, valamint önkiszolgáló megoldások bevezetése a könyvtárakban;
- tudománymetria, adatbányászat, intézményi adatkezelési politika kialakítása;
- a hallgatók sikerességének növelése, a tanulási közösségek kialakítása, könyvtári támogatottság és ösztönzés a tanulási folyamatok befejezéséhez;
- az oktatói és hallgatói digitális készségek átalakítása, a könyvtár technológiai kutatóközponttá alakulása;
- a nyílt hozzáférés fejlesztése: open access, open science és open education resources;
- projektszemléletű feladatszervezés, könyvtáros kompetenciák megújítása.

A hazai felsőoktatási intézmények könyvtárai is hasonló és egyre nagyobb kihívás, valamint verseny előtt állnak. A verseny sokrétű. Megjelenik a könyvtárak és a közgyűjtemények intézményei között. Cél minden esetben az elégedett használó, olvasó, látogató.

A kihívások is sokfélék lehetnek: technológiai, jogi, etikai, erkölcsi, minőségi stb. Az emberközpontú megközelítés centrumában az emberibb élet, az életminőség javítása áll, az emberek érdekében történő kiállás a megbízható és hiteles információk terjesztése érdekében.

Ugyanakkor meg kell felelni a folyamatosan változó technológiai környezet kihívásainak is. A könyvtárak mára függővé váltak szolgáltatásaik biztosítása miatt a technológiai és informatikai rendszerektől, és az IKT-eszközök gyors megújulása miatt folyamatosan elő kell teremteni a folyamatosan emelkedő pénzügyi forrásokat. Korábban ezek a források a fenntartó intézmény, illetve egyéb költségvetési források révén váltak elérhetővé. Mára már a hazai és nemzetközi pályázatoknak lett egyre nagyobb szerepük a könyvtári szolgáltatások fejlesztésében. A gyorsan avuló technológia mellett a demográfiai kihívások is jelen vannak a felsőoktatási könyvtárakban. Ez kétoldalú: az új generáció innovatív szolgáltatásokat, gyors megoldásokat és azonnali reakciókat, információs tartalmakat vár el. A Z generációval való eredményes kapcsolattartás a könyvtárosoknak is komoly kihívást jelent. Újszerű megoldásokat és automatizált folyamatokat igényelnek. A másik oldalon a könyvtárosok demográfiai helyzetének változásai vannak. A könyvtárakból nyugdíjba vonuló szakemberek helyett egyre nehezebb szakképzett munkatársat találni. A pályaválasztás előtt álló fiatalok közül az előmeneteli rendszer jelenlegi hiánya

és a pályán elérhető alacsony jövedelem miatt egyre kevesebben választják ezt a szakterületet. Ez közép- és hosszú távon mindenképpen központi kérdés lesz a szolgáltatások minőségi működtetése érdekében. A technológiai és demográfiai kihívások összefüggésben állnak a gazdasági kihívásokkal, a fenntarthatósági kérdésekkel. A felhasználó-központú könyvtár kialakításához a pénzügyi források megléte is elengedhetetlen.

Az új modell kialakításához a főbb beavatkozási területek:

- A gyűjtemények sokszínűségének kialakítása és a sokféle hozzáférés biztosítása (1.)
- Kutatástámogatás (2.)
- Tanítás és tanulás (3.)
- Elkötelezettség és közösségi feladatok (4.)
- Szervezés és eredményesség (5.)

1. beavatkozási terület: Gyűjtemények és hozzáférés

A felsőoktatási könyvtárak esetében is egyre nagyobb a szerepe az online hozzáférés bővítésének, amelynek eredménye egy „*Digital Library*” létrehozása, a szellemi vagyon megosztása az intézményi (egyetemi) repozitórium kialakítása vagy továbbfejlesztése révén.

Ehhez szükséges a hozzáférési stratégiák bővítése, azaz új technológiai megoldások bevezetése a gyűjteményhez, információs tudásforrásokhoz. A hozzáférési igényeket össze kell hangolni a jelenlegi és felmerülő egyetemi igényekkel. Be kell vezetni a „SMART” megoldások alkalmazását, amely az információközvetítők új generációját alkalmazza. A cél: minőségi tartalmat adni gyorsan, azonnal használhatóan.

2. beavatkozási terület: Kutatástámogatás

A könyvtári szolgáltatás, szakértelem és online eszköztámogatás biztosítása kiemelten fontos a kutatási adatok kezeléséhez, az adatgyűjtéshez, amelynek eredményeként „*Adatraktárak*” jönnek létre, a megfelelő adatkezelési szabályok kialakítása mentén. Ehhez kapcsolódik az egyetemi partnerekkel való együttműködések erősítése, amely révén a kutatási folyamatok áttekinthetősége és az adat- és információgyűjtés hatékonyabban valósítható meg.

A kutatási eredmények megjelenítésének egyik módja az open education források körének kialakítása, ezzel tudatosítva az open textbookok fontosságát. Ennek egyik hazai jó példája a folyamatosan bővülő Digitális Tankönyvtár.

A könyvtári szolgáltatások ilyen irányú fejlesztéséhez szükség van a használói visszajelzés ösztönzésére, az innovációs és team munkára alkalmas könyvtári terek kialakítására. Újgenerációs IKT és szoftverkörnyezet létrehozása a teljes kutatási életciklusra. A cél: továbbfejleszteni a tudománymetria szolgáltatások körét.

3. beavatkozási terület: Tanítás és tanulás

Cél: a könyvtár készítse fel a hallgatókat és az oktatókat, hogy sikeres kutatók, tudósok és tájékozott polgárok legyenek. Az eredményesség elérése érdekében lehetőséget kell biz-

tosítani az információs műveltség ismereteinek átadására, amelyhez a hallgatók és oktatók kompetenciafejlesztését kell fókuszba helyezni. A könyvtár az intézményen belül egyben képzési központtá is válhat ezen a területen a speciális tudásával. Online könyvtári oktatóanyagokat állíthat elő, valamint online oktatási portált üzemeltethet. A könyvtárosok fontos információs fogalmakat, készségeket és stratégiákat vezetnek be célzott iránymutatásokkal. Ennek formája lehet egyéni vagy csoportos konzultáció. A jövőben kialakítható annak mérése, hogy a könyvtár mekkora hatással lehet a hallgató tanulási folyamatára, illetve annak eredményességére. A minőség folyamatos biztosítása érdekében a visszacsatolást is biztosítani kell az igény- és elégedettségmérés alkalmazásával.

4. beavatkozási terület: Elkötelezettség és közösségek elérése

A felhasználó-központú könyvtárak egyszerre inspiráló oktatási-tanulási, valamint minőségi közösségi terek. Cél: új közösségek könyvtárba jutásának elősegítése, célzott üzenetek és kampányok, új kapcsolattartási formák kialakítása révén. A könyvtárban kell felépíteni az intézményi közösségek technológiai kapcsolatát, amely interaktív és együttműködő. Fejleszteni kell továbbá a felsőoktatási könyvtárak partnerségi kapcsolatait: külső és belső partnerhálózatokat kell kialakítani helyi, hazai és nemzetközi szinten egyaránt. Integrált kommunikációs stratégiákat kell használnia az erőforrások, szolgáltatások és a szervezet értékeinek támogatása érdekében. A könyvtári szolgáltatások folyamatos minőségének biztosítása érdekében teljesítménymutatókat kell bevezetnie.

5. beavatkozási terület: Szervezés és eredményesség

A felsőoktatási könyvtárak eredményességéhez, feladataik sikeres ellátásához hatékony és megfelelő tudástartalommal bíró könyvtáros közösségre van szükség. A tevékenységek ellátásához elengedhetetlen a könyvtári személyzet erőforrásainak feltérképezése, erőforrástérkép készítése, valamint a szaktudás folyamatos fejlesztése a könyvtári feladatok hatékony és eredményes megszervezése érdekében. Ennek keretében támogatni és ösztönözni kell a szakemberek folyamatos képzését, továbbképzését. Kiemelkedően fontos a tehetséges, lelkes és innovatív alkalmazottak megtartása és toborzása, ennek érdekében javasolt egy ösztönzőrendszer kialakítása. Cél: A munkafolyamatok optimalizálása és a hatékonyság növelése a szervezetben. Ehhez tervszerű felülvizsgálat, munkacsoportok, projektszemlélet bevezetése is szükséges, továbbá a könyvtári szervezet munkájának „TÉR” értékelése.

A Nemzeti Közszerológiai Egyetem Intézményfejlesztési Terve és az egyetemi könyvtár fejlesztése

A Nemzeti Közszerológiai Egyetem (NKE) *Intézményfejlesztési Terv 2015–2020* (a továbbiakban: IFT) együttesen tartalmazza az egyetem és egyetemi könyvtár fejlesztését. Az intézményfejlesztési terv középpontjában az egyetem víziója áll. 2020-ra az NKE „*Az együttműködés Egyeteme*” (University of cooperation) kíván lenni, ami a társadalmi igények, a nemzetstratégiai-kormányzati célok és az egyetemi autonómia közötti hatékony együttműködés modellje.

Az egyetem középtávú célja az, hogy Magyarország egyik legjobb és legvonzóbb egyeteme legyen, emellett létrehozza a magyar közszolgálat fejlesztésének, a közszolgálati életpályának stabil oktatási és kutatási bázisát, továbbá hogy a hazai és a külföldi magyar nyelvű felsőoktatás elkötelezett támogatójává alakuljon, emellett Európa és a világ vezető egyetemeivel szövetségben aktív részese legyen a nemzetközi felsőoktatási és tudományos kapcsolatoknak. E célok elérése érdekében számos együttműködési megállapodást kötött az elmúlt évek folyamán a hazai és külföldi egyetemekkel. A megállapodások keretében közös kutatások, diákcsera, valamint ösztöndíjas programok zajlanak, szakmai kiadványok és sikeres tudásmegosztó partnerkonferenciák születnek.

Az IFT célja: „Az Egyetem az oktatást és a kutatást szolgáltatnak tekinti: a magyar közszolgálat fejlesztése útján hozzájárulni az európai integráció közös céljaihoz, valamint a nemzetközi béke, biztonság és szolidaritás ügyéhez. Az IFT célja meghatározni:

- az Egyetem jövőképét és a megvalósítás útjának mérföldköveit;
- a közszolgálati érdekek, igények és a képzés- és kutatásfejlesztés közötti kapcsolódási pontokat;
- az állam feladataival, szervezetével és működésével kapcsolatos kutatási szükségletek és az Egyetem tudományos kapacitása közötti kapcsolatot;
- az Egyetem hazai és a nemzetközi fejlesztésének stratégiáját;
- a mérhető minőség alapszorgalmait és a tervezett minőség-fejlesztés irányait;
- a fejlesztés eszközeit és módját.”

E fejlesztési célok megvalósításhoz szükséges egyik külső pénzügyi eszköz az egyetem által elnyert KÖFOP 2.1.2. „Közszolgálati szellemi vagyontevő fejlesztése, a tudáshoz jutás elősegítése” című projekt, amely az egyetemi könyvtár eszköz- és szolgáltatásmegújítását tűzte ki céljául új technológiák és feladatok bevezetésével.

Könyvtári fejlesztés a közszolgáltatások támogatásáért

A KÖFOP programban a könyvtár fejlesztésének célja egy intelligens könyvtár (smart library) működtetése, aminek feladata:

- az egyetemi képzés és kutatás portfóliójának megfelelő, az egyetemi és könyvtári műhelyben keletkezett, a könyvtár által célzottan beszerzett tudástartalmak disszeminációja a nemzetközi tudományos közéletbe és a hazai közszolgálat teljes spektrumába;
- a jelenlegi tudásmenedzsment hatékonyabbá válását szolgáló digitális tudásportál kialakítása;
- a tudásbázis minél szélesebb körű megosztása az Egyetemi Könyvtár és Levéltár által fejlesztett és üzemeltetett repozitórium továbbfejlesztésével;
- a digitalizált állomány bővítése hazai és nemzetközi programokhoz való csatlakozással;
- a nyílt hozzáférés biztosítása a legmodernebb mobil technológiák alkalmazásával;
- a használói közösség korszerűen felszerelt tanulási és közösségi helyeinek biztosítása.

A fejlesztések fő irányai a közszolgálat támogatásához:

1. Intelligens könyvtári szolgáltatásfejlesztés;
2. Tudástartalom szolgáltatása;
3. A tudáshoz jutás elősegítése a modern info-technológiai eszközök alkalmazásával.

A fejlesztés indokltsága és háttere

A NKE a közszolgálati szféra felsőoktatási alapintézménye. A közszolgálatban dolgozók számára országos méretekben nyújt magas szintű ismereteket. Tudásközvetítő, tudás előállító meghatározottsága, a közigazgatási/közszolgálati terület fejlesztése iránti felelősségteljes elkötelezettsége szervezeti egységeiben is jelen van.

A közszolgálati feladatok új szempontú támogatása a könyvtári szolgáltatásokban fontos kihívást jelent. Az Egyetem Központi Könyvtár és Levéltár (a továbbiak: EKKL) az intézmény stratégiai törekvéseit, a tudományos szektorral szemben támasztott követelményeket figyelembe véve, ahhoz illeszkedve kívánta minőségileg megújítani szolgáltatásait. Ez magában foglalja a tudományos tartalmak menedzselését, a tudásbázis bővítését, a tanulás-módszertani és tudásmegosztási igények kielégítését, ami hozzájárul az NKE tudományos közösségének erősítéséhez.

A projekt fő pillérei:

1. Intelligens könyvtári labor létrehozása;
2. Hallgatói innovatív labor létrehozása;
3. Intelligens információs szolgáltatások kialakítása, szakirodalmi információs tartalom szolgáltatása a közszolgálati munka támogatásának elősegítésére;
4. Digitális kompetenciafejlesztés.

Intelligens Könyvtári Szolgáltatás-fejlesztés

A cél a tudásközvetítés és kompetenciafejlesztés olyan hálózatának létrehozása, amelyben az EKKL aggregátor szerepet lát el, mely funkció egyben az NKE oktatói-kutatói-hallgatói közösségeit is szolgálja. Ebben megjelenik az ismereteket bővítő tartalmak rendszerbe szervezése, innovációs laborok létrehozása és a mobil applikációk kialakítása. Az EKKL által digitalizált tartalmak mellé szervesen társul a hozzáféréshez szükséges kompetenciák fejlesztésének programja, az intelligens laborok használata pedig lehetővé teszi a személyes információmenedzsment megtanulását. Ezek a befektetések hozzájárulhatnak és inspirálók lehetnek a kutatói teljesítményekre. A projekt olyan új, a 3D technológiát is magában foglaló megoldásokat tervezett, amely az oktatás és kutatás vizualizációjához nyújt segítséget, olyan innovációkat kíván megvalósítani, amelyek elősegítik az információ-megosztás kultúrájának terjedését, valamint hozzájárulnak a kutatói közösségek hatékony kutatási kommunikációjának kialakításához. (*Könyvtári intelligens labor* létrehozása: intelligens tanulási és ismeretszerzési környezetet biztosít a közszolgálatban dolgozók élethosszig tartó képzéséhez, önképzéséhez, *Hallgatói innovatív labor* létrehozása: személyes információ-menedzsment elsajátítása, a kutatóvá nevelés folyamatának elősegítése.)

Információs szolgáltatások kialakítása, szakirodalmi információs tartalom szolgáltatása a közszolgálati munka támogatásának elősegítésére

A tudásközvetítés és kompetenciafejlesztés országos hálózatának megvalósulásával, a kialakított portálon keresztül történő tartalomszolgáltatással, a közszolgálati szakemberek szakmai tudásalapjának a biztosításával a könyvtár elősegíti a közigazgatási szakemberek hatékony információszerzését. Ennek az elemnek a részét képezi:

- Egységes tezaurusz kialakítása, ami az egyetem képzési és kutatási portfóliójának megfelelő tudományterületek szemantikus szótárának elkészítése a releváns információhoz jutáshoz. A tervezett 25 000 új tárgyszó és relációk létrehozása magyar és angol nyelven a projekt keretében.
- A tudástartalmak előállítása, digitalizálás, formai és tartalmi feltárás, adatfeltöltés, szolgáltatások továbbfejlesztése a megújításra kerülő egyetemi repozitóriumon (az NKE Digitális Tudástár új alrepozitóriumai: muzeális értékű könyvek, a Magyar-hagyaték, speciális gyűjtemények, levéltári iratok stb.)
- Az Egyetemi Digitális Levéltár kialakítása: a digitális levéltár az egyes intézmények tudományos múltja és jelene megörökítését biztosítja, a közszolgálat részére keletkezett dokumentum vagyon keletkezésének, mozgásának, hatásának, társadalmi beépülésének megőrzésével.
- Mobil azonosítás és hozzáférés-ellenőrzés: a legmodernebb mobil technológia könyvtári alkalmazása azonosításra, nyilvántartásra, tájékoztatásra és szolgáltatás-igénybevételre.
- Az egyetemi könyvtár dokumentumainak és használóinak azonosítása RFID technikára alapozott fejlesztéssel.
- Vokscentrum portál létrehozása: a választási adatbázis választástörténeti összefoglalókat, adatokat, párttörténeti írásokat és az 1945–2006 között lejárt választások teljes anyagát tartalmazza.
- Online adatbázis-előfizetés bővítése és gyűjteményfejlesztés.
- OLIB IKR továbbfejlesztése a szakmai trendek alapján.

Digitális műveltség, kompetenciafejlesztés, felhasználóképzés

A Smart Könyvtár eredményes használata érdekében szükséges mindazon ismeretek és képességek elsajátításának megszervezése, ami az új típusú szolgáltatások igénybevételéhez szükséges.

Fejlesztési elemek

1. Az infrastruktúra-fejlesztések köre:

- a technikai és fizikai infrastruktúra fejlesztése, a Közszolgálati Tudástár kiszolgáló szerver infrastruktúrája,
- az intelligens könyvtári labornak helyet adó helyiség és berendezése,

- korszerű, a mai követelményeknek megfelelő digitalizált tartalmak előállításához szükséges eszközpark beszerzése,
- RFID technológia alkalmazását biztosító fejlesztések,
- könyvtári szoftverrendszerek fejlesztése
- digitális repozitórium továbbfejlesztése,
- kereső- és funkcionális portálok (Közzszolgálati Tudástár portál, Könyvtári portál stb.).

2. Szolgáltatás-fejlesztése

A Közzszolgálati Tudástár szolgáltatásainak fejlesztése során kialakításra kerülnek:

- intelligens-könyvtári szolgáltatások
- intelligens könyvtári laborszolgáltatások,
- RFID alapú önkölcsönzési szolgáltatások,
- tudástár keresési szolgáltatások,
- személyes tartalom-gyűjtemény összeállítását biztosító szolgáltatások,
- kapcsolt rendszerek közötti adatcserét biztosító szolgáltatások (pl. Probono képzési rendszer képzésekhez kapcsolódó ajánlott irodalom szolgáltatás).

3. Tudástartalmak biztosítása

E tevékenységek keretében

- a meglévő papíralapú tudásvagyon digitalizálása és feldolgozása,
- digitális adatbázisok feldolgozása és hozzáférések biztosítása hazai és nemzetközi adatbázisokhoz,
- az állomány államtudományi kutatásokhoz szükséges alapvető könyvekkel, folyóiratokkal való feltöltése.

4. Kompetenciafejlesztő képzések, tréningek megtartása.

A projekt keretében tervezett kb. 500 mFt költségösszeg a gyűjteményfejlesztés, az adatbázis-fejlesztés, szoftverfejlesztés, a digitalizáló és IKT-eszközök beszerzése keretében kerül felhasználásra.

Összefoglalás

A felsőoktatási könyvtárak, így a Nemzeti Közzszolgálati Egyetem Egyetemi Központi Könyvtár és Levéltára is átalakulási folyamaton megy keresztül. Az egyetem oktatói, kutatói és hallgatói eredményességük elérése érdekében számos területen és esetben veszik igénybe a könyvtár szolgáltatásait, amelyhez a KÖFOP projekt megvalósítása jelentős segítséget nyújt. A digitális egyetem eredményes működése érdekében smart könyvtári szolgáltatásokat kell nyújtanunk, amihez a könyvtáros szakemberek technológiai és szakmai tudását meg kell erősíteni. Az egyetem közössége számára ezen az úton haladva szeretnénk magas színvonalon működő egyetemi könyvtárat létrehozni, amely egyszerre korszerű tanulási-képzési és emberközpontú közösségi tér.

Jegyzet

1. NKE intézményfejlesztési terv 2015–2020. 2. p. Forrás: http://archiv.uni-nke.hu/uploads/media_items/intezmenyfejlesztesi-terv-2015-2020.original.pdf [2018. július 27.]

Sörény Edina a Nemzeti Közszerológati Egyetem Egyetemi Központi Könyvtár és Levéltárának főigazgatója, az ELTE Irodalomtudományi Doktori Iskola Könyvtártudományi Doktori Programjának hallgatója.